

Usporedba Legende o smrti kralja Zvonimira i Legende o sv. Većeslavu

---

Ćaćić-Tić, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:202519>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za staroslavenski jezik i hrvatsko glagoljaštvo

Zagreb, 6. lipnja 2018.

**USPOREDBA LEGENDE O SMRTI KRALJA ZVONIMIRA I LEGENDE
O SV. VEĆESLAVU**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentorica:

doc. dr. sc. Tanja Kuštović

Studentica:

Marina Čaćić-Tić

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Hrvatska srednjovjekovna književnost.....	4
2.1. Prozna stvaralaštvo. Legendarna proza.....	4
2.2. Ljetopis popa Dukljanina i hrvatskoglagoljski brevijari.....	6
2.3. Legenda o smrti kralja Zvonimira i Legenda o sv. Većeslavu.....	8
3. Sadržajna i stilska analiza legendi.....	11
4. Jezična analiza legendi.....	17
4.1. Fonološka obilježja.....	17
4.2. Morfološka obilježja.....	22
5. Zaključak.....	36
6. Literatura.....	38

1. Uvod

Hrvatsko srednjovjekovlje plodno je razdoblje književnoga stvaralaštva u kojem su nastajala različita stihovana i prozna djela. Mnoga su od njih imala izraženu estetsku funkciju dok su neka bila prvotno utilitiranoga karaktera te se njima uređivao svakodnevni život i djelatnost ljudi te poticalo njihovo obrazovanje. Zanimljiv su dio toga stvaralaštva prozne legende u kojima je česta bila kombinacija stvarnih povijesnih činjenica s fantastičnim elementima. Dvije takve legende, temeljene na stvarnim povijesnim ličnostima, bit će tema ovoga rada. *Legenda o smrti kralja Zvonimira* i *Legenda o sv. Većeslavu* odabrane su zbog brojnih sličnosti koje se u njima pronalaze. Naizgled nepovezane legende, jedna o životu i smrti znamenitoga hrvatskog kralja, a druga češkoga podrijetla o poznatome knezu i svecu, analizirat će se na sadržajnoj, stilskoj i jezičnoj razini. Zanimljiva je poveznica upravo hrvatski prijepis češke legende, koja u češkome originalu nije sačuvana, i koji je mogao poslužiti kao uzor pri sastavljanju legende o kralju Zvonimiru.

U prvom će se dijelu rada reći nešto više o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, konkretnije o proznim ostvarajima, shvaćanju autorstva i osobe autora, različitim proznim žanrovima koji su nastajali te njihovim jezičnim osobitostima. Spomenut će se i поблиže opisati žanr hagiografskih legendi kojem dvije spomenute legende pripadaju te će se one povezati s drugim djelima toga razdoblja u koja su umetnute i u sklopu kojih su kasnije i pronađene, a to su *Ljetopis popa Dukljanina* i hrvatskoglagoljski brevijari. U sljedećem dijelu rada prijeći će se na analizu sadržajnih sličnosti i razlika među dvjema legendama kao i stilskih postupaka i sredstava kojima su se dvije priče gradile i oblikovale. Posljednji i najopsežniji dio uključivat će usporednu fonološku i morfološku analizu jezičnih značajki dviju legendi kako bi se došlo do zaključka koje su jezične pojave bliže staroslavenskome odnosno standardnome jeziku te kojih je u pojedinoj legendi više, tj. manje. Na kraju rada izvest će se zaključak na temelju prikupljenih saznanja te predložiti ideje za moguća daljnja istraživanja i analize.

2. Hrvatska srednjovjekovna književnost

Početke pisane riječi u našoj književnosti Hercigonja (1975: 29) smješta u razdoblje s kraja osmog i početka devetog stoljeća, iako ona nije potvrđena tekstovima, a kao vrijeme završetka razvoja srednjovjekovne književnosti navodi 16. stoljeće u koje su, unatoč već razvijenoj renesansnoj poetici, još uvijek prodirali odjeci srednjovjekovne književnosti. Za srednji vijek karakteristični su stihovani i prozni ostvaraji zabilježeni različitim jezicima i pismima u različitim književnim vrstama. Različite klasifikacije postoje ovisno o perspektivama pojedinih autora pa tako Hercigonja (1975: 44) navodi različite vrste ovisno o formi i namjeni. Spominju se stihovane vrste poput dijaloškog pjesništva, molitvi, prikazanja, retoričkih oblika itd. Prozni su oblici također brojni: legende, mirakuli, viđenja, romani, zapisi, izvješća itd. Većina književnih oblika ima određenu vjersku namjenu i propagira življenje u skladu s kršćanskim dogmama i idejama, ali se javljaju i oblici u kojima dominira povijesna komponenta, kao i različiti pravni i administrativni tekstovi. U sljedećim odlomcima nešto će više biti rečeno o srednjovjekovnoj prozi i o proznim legendama od kojih će dvije biti tema kasnije analize.

2.1. Prozno stvaralaštvo. Legendarna proza

Najstariji sačuvani spomenici proznoga stvaralaštva hrvatskog srednjovjekovlja potječu s prijelaza 11. u 12. stoljeće i upravo u hrvatskoj književnosti proza ima veći udio nego u ostalim srednjoeuropskim i zapadnoeuropskim književnostima. Prozni oblici bilježili su se u kamenu, rukopisima i tiskanim knjigama. Kao što je već rečeno, književnost srednjega vijeka pisana je na različitim jezicima i različitim pismima što vrijedi i za prozna djela. Jedan je od oblika proza pisana na latinskom koja korijene vuče iz kasne antike, ali elemente crpi i iz tadašnje suvremene europske latinske literature. Prve hagiografije i djela o povijesti Crkve nastala su u dalmatinskim gradovima i predstavljaju početak hrvatskoga srednjovjekovnog stvaralaštva, a na latinskom se jeziku pišu i razna pravna, povijesna i prirodnoznanstvena djela (Dürriegl, 2000: 653).

Dva su jezika tipična za hrvatsku srednjovjekovnu prozu: crkvenoslavenski hrvatske redakcije i hrvatski, a pisma su glagoljica, latinica i zapadna ćirilica te je vrlo često prepisivanje s jednog pisma na drugo. Najčešće su veze između glagoljskih i ćiriličnih tekstova dok se latinični katkad oslanjaju na glagoljske predloške. Sve ovo čini hrvatsku književnost toga

razdoblja vrlo zanimljivom i jedinstvenom unutar slavenskih, ali i europskih okvira. Posebnosti naše proze upravo su u pučkoj usmjerenosti tekstova, njezinoj povezanosti s usmenom književnošću, prevladavanje „niskoga stila“ i religioznih tema te prepletanje žanrova; ponešto od ovih elemenata bit će vidljivo i u legendama o kralju Zvonimiru i o sv. Većeslavu. Književnost je tada uglavnom prijevodna, česti su postupci prerađivanja, ekscerpiranja i kompiliranja. Različiti elementi i ideje crpe se iz istočne bizantsko-crkvenoslavenske baštine i iz zapadne koja se pretežito odnosi na latinsku i talijansku baštinu i čiji utjecaj prevladava od 14. stoljeća, a spominje se i češka tradicija (Dürriegl, 2000: 653). Može se zaključiti da, iako srednjovjekovni svjetonazor progovara iz većeg dijela književnog stvaralaštva toga doba, ipak nastaju i djela koja nisu isključivo liturgijski i biblijski tekstovi već oni supostojе s tekstovima pravne i povijesne tematike kao i s beletrističkim djelima (Damjanović, 1994: 8).

Ideja autorstva u srednjem vijeku razlikovala se od današnje percepcije autora. Oni su uglavnom bili anonimni, prihvaćali su djela i uzore iz dviju već spomenutih kulturnih sfera te ih većinom prevodili. Iako bi ova činjenica mogla navesti na zaključak da je postojalo vrlo malo prostora za kreativnost i originalnost, autori su ipak svojim jezikom i odabirom različitih stilskih sredstava uspjeli pokazati i vlastitu sposobnost, ali i dovesti djela na zavidnu umjetničku razinu. Crkvenoslavenski hrvatske redakcije na taj se način sačuvao i kasnije su njegovi elementi upotrebljavani kao izražajna sredstva i znak „visokoga stila“. Paralelno s ovim jezikom knjiga i liturgije uvodio se i govorni, živi jezik tadašnjega razdoblja i polako postajao medij dostojan prenošenja različitih znanja o različitim temama, čak i teološkim. Upravo je srednjovjekovna književnost na narodnom jeziku postala temelj književnostima kasnijih razdoblja (Dürriegl, 2000: 654).

Kao što je već spomenuto, različite su klasifikacije žanrova i vrsta srednjovjekovne književnosti što može ovisiti o samome autoru podjele, ali i ta razilaženja u mišljenjima posljedica su same književne proizvodnje tadašnjega doba. Za razliku od novovjekovne književnosti, u srednjem se vijeku kao kriterij razdiobe vrsta i žanrova uzimaju oblikovne, tematske, a često i izvanknjiževne odrednice pa Dürriegl (2000: 655) u jednu skupinu svrstava pripovijednu prozu koju određuju pripovijedanje, fabula i siže, a u drugu skupinu smješta moralnopoučnu, tj. reflektivnu prozu za koju su karakteristični refleksija, uvjeravanje, komentar i opis. Istu temeljnu podjelu navodi i Damjanović (1994: 8–9) smještajući u reflektivnu prozu zbirke poučnih sentencija, enciklopedije srednjovjekovnoga znanja, teološke priručnike obično namijenjene svećeničkom podmlatku i legendarne prikaze

pojedinih životinja, posebice onih iz Svetoga Pisma. U drugoj se kategoriji nalazi proza koja u središtu ima određenu priču i zbivanje, dakle pripovjedna proza. Ovdje svoje mjesto pronalaze tekstovi povijesne tematike s visokom estetskom vrijednošću, pravni tekstovi, legendarna proza u kojoj je također naglašena estetska funkcija te srednjovjekovni romani.

Relevantna za ovaj rad upravo je hagiografsko-legendarna književnost koja obuhvaća martirološke, hagiografske i legendarne tekstove koji se dijele na različite vrste ovisno o temi i obliku pa tako postoje pasije, panegirici, svetačka čudesa, translacije relikvija itd. Protografi velikog dijela tih tekstova potječu još iz ćirilometodskoga doba, a prepisivali su se i u 17. stoljeću (Dürriegl, 2000: 656). Prvi takvi originalni tekstovi slavenske književnosti bile su svetačke legende i to Žitje Konstantina Ćirila i Žitje Metodovo, a nastale su da bi svjedočile o njihovom životu i djelovanju među Slavenima. Ćirilovo žitje ušlo je i u hrvatskoglagoljske brevijare, a utjecalo je i na sastavljanje hrvatske redakcije *Ljetopisa popa Dukljanina* (Bratulić, 1997: 235). Nažalost, cjelovite zbirke hagiografsko-legendarne proze u obliku pasionala ili legendarija nisu sačuvane, nalazimo dijelove u brevijarima ili u obliku preostalih fragmenata, a mnogi su tekstovi raštrkani u različitim glagoljskim i latiničnim rukopisima. Naši glagoljski brevijari (14–16. st.) sadrže službe i čitanja s odlomcima iz Žitija Konstantina-Ćirila koje je na naše prostore došlo sa sjeverozapada i odjek je najstarije slavenske književnosti iz velikomoravskoga razdoblja. Najstariji sačuvani hrvatski hagiografski tekstovi s Istoka i Zapada (12–14. st.) prepisani su s predložaka iz početaka slavenske pismenosti, a prevedeni su s grčkoga ili su pak izvorni slavenski tekstovi. Brevijarski i neliturgijski zbornički legendarij (15–16. st.) slojevit je korpus tekstova koji su naslijeđeni iz orijentalne i zapadnoeuropske tradicije i najčešće slijede latinske predloške (Dürriegl, 2000: 656).

2.2. Ljetopis popa Dukljanina i hrvatskoglagoljski brevijari

Dvije srednjovjekovne legende u fokusu ovoga rada već su spomenute *Legenda o smrti kralja Zvonimira* i *Legenda o sv. Većeslavu*. Prije sažetog prikaza dviju legendi, potrebno je nešto više reći i o djelima iz kojih potječu, tj. u kojima su pronađene. *Legenda o sv. Većeslavu* u cijelosti je ili u fragmentima sačuvana u različitim hrvatskoglagoljskim brevijarima. Brevijar ili časoslov, od latinskoga *horae* što znači časovi, službena je liturgijska knjiga Katoličke Crkve u kojoj su molitveni tekstovi i čitanja poredani prema danima u godini i satima u danu. Naziv brevijar pak dolazi od latinske riječi *brevis* što znači kratak, a označava navedenu knjigu kao lako prenosivo štivo prikladno za službu. Brevijari u kojima je legenda pronađena

sljedeći su: Vatikanski (Illyr. 6) iz 1379. godine, Ljubljanski iz 1396. godine, Novljanski I. iz 1459. godine, Moskovski iz 1443. godine, Novljanski II. iz 1494. godine i Pašmanski datiran u 14. stoljeće. Kao što je vidljivo, svi oni potječu iz 14. i 15. stoljeća i tipičan su primjer hrvatskoglagoljskih brevijara koji uz tradicijske čuvaju i novije tekstove raznovrsnog sadržaja koji pripadaju različitim književnim vrstama. Upravo su oni kao svakodnevno štivo svećenika, koji su bili jedni od rijetkih pismenih ljudi, utjecali na oblikovanje njihova duhovnog i kulturnog života, a preko njih i na razmišljanje i mentalitet našega naroda (Štefanić, 1969: 18–19).

Legenda o smrti kralja Zvonimira pronađena je u hrvatskoj redakciji *Ljetopisa popa Dukljanina* poznatijoj pod nazivom *Hrvatska kronika*. Sam *Ljetopis* datira se u 12. stoljeće i predstavlja južnoslavensku povijest od najranijih dana, odnosno od vremena dolaska Slavena na današnje prostore, do suvremenoga doba, tj. do 12. stoljeća u kojem je živio autor. Sadrži i različite podatke o hrvatskim i srpskim vladarima, a poznat je i pod nazivima *Barski rodoslov*, *Libellus Gothorum* i *Regnum Sclavorum* (Mošin, 1950: 12). Strukturiran je kao tipična srednjovjekovna kronika u kojoj se događaji navode kronološki, ali je uzročno-posljedična veza među njima vrlo slaba u čemu se očituje srednjovjekovno shvaćanje povijesti prema kojem događaji uvijek imaju određeni religiozno-moralni uzrok (Fališevac, 1980: 70). Nije sačuvan u prvobitnom slavenskom obliku nego u četiri prerade. Prva prerada latinski je prijevod sa slavenskoga predloška, a druga je talijanski prijevod s latinskoga predloška koji je izdao Mavro Orbini pod nazivom *Il regno degli Slavi*. Treća je prerada hrvatska redakcija, za ovaj rad najznačajnija, a pronašao ju je Dmine Papalić početkom 16. stoljeća i prepisao 1509. ili 1510. godine te je njegov prijepis bio predložak za prijepis Jerolima Kaletića iz 1546. godine. Posljednja je varijanta latinski prijevod hrvatske redakcije koji je na Papalićeve molbu napisao Marko Marulić 1510. godine. U hrvatsku redakciju umetnuta je *Legenda o smrti kralja Zvonimira*, a poznata je i pod nazivom *Dodatak* spomenutoj redakciji. Tekst legende, kao i čitave redakcije, ima malu povijesnu vrijednost i više je pseudopovijesni tekst; to se posebice odnosi na razdoblje u *Ljetopisu* do 11. stoljeća kojem autor nije svjedočio niti je imao pouzdane izvore (Mošin, 1950: 17). Kasniji autori navode da je legenda zapisana tijekom 15. stoljeća, ali da je sama priča vjerojatno nastala u drugoj polovici 14. stoljeća (Karbić, 2000: 274).

2.3. Legenda o smrti kralja Zvonimira i Legenda o sv. Većeslavu

Iako se na prvi pogled čini da dvije legende koje će se obrađivati u ovom radu nemaju mnogo toga zajedničkog, upravo je njihova sadržajna, stilska i jezična sličnost razlog njihovu uspoređivanju i analizi što će se kasnije i pokazati. *Legenda o sv. Većeslavu* prva je slavenska originalna legenda u kojoj naslovni junak nije svećenik. Nastala je u Češkoj sredinom 9. stoljeća, a tematizira sukob među braćom, borbu između dobrih i zlih kneževih suradnika, kneževu mučeničku smrt i njegovo proslavljanje kao sveca. Glavni lik ove svetačke legende stvarna je povijesna ličnost po imenu Većeslav, u češkome Vaclav, koji je u prvoj polovici 10. stoljeća bio knez Češke. Češki tekst legende prelazi u Rusiju i Hrvatsku već u 11. stoljeću, ali nije sačuvan u češkoj varijanti već samo u hrvatskim i nešto mlađim ruskim prijepisima. U Rusiji utječe na djela o svecima rane ruske povijesti i duhovnosti u 12. stoljeću, Borisu i Gljebu, a zasigurno je utjecala i na sastavljanje *Legende o hrvatskom kralju Zvonimiru* koja je tijekom 14. i 15. stoljeća bila podložna raznim sadržajnim i idejnim promjenama (Bratulić, 1997: 235).

Ranim je slavenskim kneževskim, odnosno kraljevskim legendama prototip zasigurno bio *Apokrif o Prekrasnom (Egipatskom) Josipu* u kojem Josipa odbacuju i prodaju njegova braća, ali on zahvaljujući providnosti postaje spasitelj svojega roda, a kasnije i naroda. Slični elementi pronalaze se i u priči o knezu Većeslavu. Već je rečeno da je češki izvor koji je napisan staroslavenskim jezikom, a iz kojega su potekle hrvatskoglagoljske i ruske varijante izgubljen i danas nepoznat. U ruskoj je sredini tekst legende poprilično rano primijećen te se sačuvao u Uspenskom zborniku s prijelaza 12. na 13. stoljeće; hrvatska sredina za postojanje ove legende saznaje tek kasnije iz odlomaka već spomenutih brevijara koji su jezično stariji od ruskih tekstova (Bratulić, 1997: 235–236). Legenda za nas ima veliku povijesnu vrijednost jer je prvi domaći izvor češke povijesti i svjedoči o postojanju slavenskog bogoslužja u staroj Češkoj kao i o češko-hrvatskim književnim vezama (Fališevac, 1980: 47). Češki sveti, poput Vaclava, Ludmile i Vojtjeha spominju se u sanktoralu i kalendaru glagoljaških liturgičkih kodeksa, a sv. Vaclav kao *patronus Slavorum* dio je kalendara zagrebačkih latinskih liturgičkih kodeksa (Hercigonja, 1975: 58).

Legenda o kralju Zvonimiru, poznata i pod nazivima *Legenda o hrvatskom kralju Zvonimiru* ili *Legenda o smrti kralja Zvonimira*, zanimljiva je zbog povijesne jezgre koja joj je u temelju, ali i zato što je jedan od rijetkih izvornih tekstova na hrvatskom narodnom jeziku iz najtamnijeg doba hrvatske srednjovjekovne povijesti. Prvotno je napisana glagoljicom, a

sačuvan je prijepis hrvatskom ćirilicom, tj. bosančicom iz kasnijeg razdoblja odakle proizlazi i pogreška u datiranju Zvonimirove smrti u 1079. godinu umjesto u 1089. godinu kada je zaista umro. Kroz povijest je česta bila polemika oko načina na koji je kralj Zvonimir umro. Jedna strana zastupala je ideju o nasilnoj kraljevoj smrti dok je druga smatrala da takvo stajalište nema uporišta u vjerodostojnim povijesnim izvorima. Paralela s *Legendom o sv. Većeslavu* povlači se već na temelju zapleta. *Legenda o sv. Većeslavu* kao zaplet ima borbu za prijestolje između braće, a moguće je da slični zaplet postojao i u prvotnoj verziji *Legende o kralju Zvonimiru* (Bratulić, 1997: 236). Moguće je čak da se radilo o legendarnoj priči o nekom manje poznatom knezu, navodi dalje Bratulić (1997: 236), čiji je lik u kasnijoj verziji zamijenjen likom kralja Zvonimira. Prema tome je vjerojatno da je jezgra legende nastala u vrijeme dinastičkih borbi oko prijestolja, potencijalno za vladavine knezova Zdeslava i Branimira u drugoj polovici 9. stoljeća. Autor također smatra da je sam uzrok zapleta iz obiteljskoga kruga, tipično za raniji tip legende, prenesen u širu povijesnu zbilju. Tragična vladareva smrt nije posljedica nečije želje za vlašću nego neposluha koji je narodna skupština pokazala kralju, papi i caru te se okomila na svojega vladara čija se vladavina opisuje kao doba blagostanja i pravednosti u zemlji koja živi u miru i prosperitetu, slično kao što se opisuje knez Većeslav i njegov način vladanja u *Legendi o sv. Većeslavu* (Bratulić, 1997: 236).

Što se tiče polemike o načinu Zvonimirove smrti i je li nasilna smrt opisana u legendi uistinu bila moguća, zanimljiva su stajališta Radojčića i Šišića koja je opisala Klaić (1963: 229), pri čemu je Radojčić zastupao i nastojao dokazati tezu o Zvonimirovoj prirodnoj smrti, a Šišić je ustrajao u mišljenju da je kralj skončao nasilnom smrću. Autorica je također dala pregled različitih povijesnih i legendarnih izvora koji govore o Zvonimiru i njegovoj smrti. Kao dokaze tezi o prirodnoj smrti, kojoj se i sama priklanja, Klaić (1963: 238–240) navodi sljedeće povijesne izvore: ispravu Stjepana II., djelo *Historia Salonitana* arhiđakona Tome i ispravu koja govori o parnici za Karin. Iako se pokazalo da je isprava Stjepana II. falsifikat, njen je autor kao donatora imao Zvonimirova nasljednika, ali nije ništa znao o njegovoj nasilnoj smrti što je dokaz da nasilne smrti uopće nije ni bilo te da je Zvonimir umro prirodnom smrću bez uplitanja ikakvih zavjera i sukoba. Isto se zaključuje prema djelu *Historia Salonitana* u kojem arhiđakon Toma njegovu smrt opisuje istim riječima kao i smrti drugih pojedinaca koje navodi u djelu, a koji su umrli „običnom“ smrću. Ako se radilo o neuobičajenoj smrti, posebice povezanoj s „Božjom kaznom“ zbog grijeha, Toma to ne bi propustio spomenuti i povezati s moralnom poukom. U opisu Zvonimirove smrti tome nema ni traga. U ispravi o parnici za Karin u kojoj su se Lapčani sporili sa Zvonimirom za karinsku

utvrdu također se ne spominje ništa o Zvonimirovoj pogibiji na Kosovom polju. Plemići 14. stoljeća za njega nisu ni znali kao za svojeg posljednjeg kralja; bilo je poznato samo da je imao kćer Klaudu kojoj je u miraz dao karinsku županiju s utvrdom (Klaić, 1963: 240).

Legendarni izvori govore o kraljevoj nasilnoj smrti. *Dodatak* hrvatskoj redakciji *Ljetopisa popa Dukljanina*, tj. *Legenda o smrti kralja Zvonimira* koja će biti u središtu analize, govori upravo o Zvonimirovoj pogibiji. Ubijaju ga nevjerni Hrvati koji se protive odlasku u križarski rat na koji Zvonimira potiču car i papa. Kralj prije smrti proklinje Hrvate da više nikad nemaju gospodara od svoga jezika nakon čega hrvatski vladar postaje ugarski vladar Bela I. što se tumači kao kazna Hrvatima za ubojstvo njihova posljednjeg kralja i ostvarenje prokletstva. *Historia Salonitana Maior* sadrži legendu o Zvonimirovu ubojstvu koja prekida tekst Tomine *Historije Salonitane* koja je vjerojatno služila kao predložak. Uzrok je Zvonimirove smrti, kao i u *Dodatku*, poticaj za oslobođenje Kristova groba za što su velikaši mislili da je Zvonimirova, a ne papina i careva volja. *Dodatak* je ovoj legendi mogao poslužiti kao predložak, no ova je legenda oštrija od one u *Dodatku*. Kći Bele I. ovdje se navodi kao Zvonimirova žena čiji brat Ladislav osvaja kraljevstvo i time osvećuje Zvonimirovu smrt i predaje zemlju nasljednici, svojoj sestri (Klaić, 1963: 248–252).

Još jedan legendarni tekst, Tomašićeva *Kratka kronika Hrvatskoga Kraljevstva*, izvor je koji Zvonimira prikazuje kao glavnog pokretača križarskoga rata, njegove ubojice kao Slavonce, a mjesto pogibije Petrovo polje. Ovdje prokletstva nema, samo kraljeva žaljenja što će biti njihov posljednji kralj. Ovaj antagonizam prema Slavoncima i njihovu kralju vjerojatno proizlazi iz situacije u 16. stoljeću kada je njima vladao Ferdinand Habsburški i nisu marili za obranu svoje zemlje. Izvor poznat kao *Splitski anonim* opet spominje Slavonce, a kao osoba kojoj Zvonimir predaje svoje kćeri spominje se „Snazach“ koji bi trebao osvetiti njegovu smrt. Zanimljivo je što se u legendama kraljev grob i mjesto smrti smještaju na različite lokacije što samo pokazuje nesigurnost podataka i nedostatak vjerodostojnosti. *Katalog kneževa i kraljeva Dalmacije i Hrvatske* Klaudu navodi kao Zvonimirovu kćer i ženu Vinihe Lapčanina, a za potrebe usklađivanja raznovrsnih podataka autor je stvorio još jednog vladara po imenu Zvonimir čime ispravlja legendarne izvore i čini katalog nevjerodostojnim povijesnim izvorom. Iako bi se na temelju svih ovih legendarnih izvora moglo zaključiti da je moguća Zvonimirova nasilna smrt, ipak je vjerojatno da to nije tako. Nasilnu smrt ne podupire nijedan povijesni izvor već samo legendarni tekstovi, a oni sadrže iste ili slične sadržajne i stilske elemente kao i brojne druge legende kojima se tumače tragične sudbine u našoj povijesti, ali i u povijesti drugih naroda (Klaić, 1963: 261–266).

3. Sadržajna i stilsko analiza legendi

Prva sličnost koja se uočava među dvama tekstovima njihova je pripadnost istoj književnoj vrsti, tj. legendarnoj književnosti. Naslovni likovi obiju legendi znamenite su ličnosti hrvatske i češke povijesti koji su postali dio književnosti, dakle nisu fantastični niti izmišljeni. Obojica su bili vladari svojih država, Većeslav knez Češke, a Zvonimir kralj Hrvatskoga Kraljevstva. Na temelju legendi može se zaključiti da su imali dobar odnos s Crkvom te su prikazani kao meceni koji su darivali crkvene ustanove, gradili samostane, pomagali svojem narodu i živjeli u skladu sa svojom vjerom, a njihova zemlja u miru i blagostanju (Bratulić, 1997: 236). U ovome se također očituje srednjovjekovni kršćanski svjetonazor koji nalaže bogobožan način života i djelovanja (Hercigonja, 1975: 269):

I osta kraljem Zvonimir koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja [kralja Krišimira], poče crikve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale (Štefanić, 1969: 78).

I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikogar bojaše, ni jim nitkore mogaše nauditi razmi gnjiv gospodina Boga... (Štefanić, 1969: 79).

Blagodêtiju že božijeju Većeslav knez ne takmo knjigi naviče dobrê, na i vêroju svršen bê. Vsêm že nišćim dobra tvoraše: nagije odêvaše, lačuceje pitêjaše, stranije prijemaše po evan'jelsku glasu (Štefanić, 1969: 248).

...Bogu rabotajućim služaše; crkvi mnogije zlatom krašaše. Vêruje ubo v Boga vsêm srcem svojim, vsa blagaja tvoraše jaže koliždo možaše v životê svojem (Štefanić, 1969: 248).

Obje legende započinju pripovijedanjem *in medias res* pri čemu se podaci o Većeslavovu podrijetlu na početku priče nešto detaljnije razrađuju nego oni o podrijetlu kralja Zvonimira. Također je zanimljiva prva rečenica Legende o sv. Većeslavu koja podsjeća na početke djela koja pripadaju usmenoj narodnoj književnosti, a čega u Legendi o smrti kralja Zvonimira nema (Fališevac, 1980: 107):

Bist že knez v Česêh imenem Vratislav; žena že jago naricajema Dragomira (Štefanić, 1969: 247).

Radnja se u oba djela razvija stepenasto, što je jedan od karakterističnih tipova razvijanja fabule u našoj srednjovjekovnoj prozi, a očituje se u događanjima koja teže određenome cilju,

ali im na putu stoje razne prepreke koje je potrebno savladati. Tek kada se prijeđu sve stepenice na putu, moguće je ostvariti konačni cilj (Fališevac, 1980: 98).

Pripovjedač je u oba djela sveznajući, iznosi podatke o podrijetlu vladara, njihovoj zemlji i vladavini te informacije o onome što se događa prije, za vrijeme i nakon njihova ubojstva. U početku objektivno iznosi podatke, međutim vrlo brzo postaje subjektivan te je očito da staje na stranu dobrih i pravednih vladara, a osuđuje njihove krvnike. Ne propušta priliku da iznese određenu moralnu poantu i isto tako moralno vrednuje osobe i događaje pri čemu se jasno vidi odnos dobra i zla koji je uvijek prisutan (Fališevac, 1980: 114–115):

I bi od svih dobrih poljubljen, a od zalih nenasvijen, jere ne mogaše zla viditi. I tako ne biše on za Hrvate, zašto oni ne će biti dobrotom dobiti, da bolji su pod strahom (Štefanić, 1969: 78).

I toj čuvše Bogom prokleti i nevirni Hrvati ki ne mnogo prija daše pomoć hudobnomu sinu dobroga njih gospodina kralja Radoslava iz kraljevstva njegova izagnati... (Štefanić, 1969: 79).

Razgrđevše že se češci muži, i djavlu juže vložšu v srce jih, jakože i drěvlje v srce Judi prědatelja Gospodnja, vstaše že na gospoda svojego Većeslava... (Štefanić, 1969: 248).

Iz prethodnih se primjera može zaključiti da na stranu zla pripovjedač smješta „proklete i nevirne“ Hrvate i „zale pse“ Čehe koji su krivi za smrt svojih vladara te ih karakterizira kao izdajice, ubojice i utjelovljenje zla i nepravde. Tragični događaji interpretiraju se u skladu sa Svetim Pismom koje je izvor za tumačenje bilo kakvih povijesnih zbivanja pa se prema tome analogijom ubojstva dvojice vladara povezuju s ubojstvom Krista, a sve što je kasnije zadesilo njihove narode, posebice Hrvate, kazna je za počinjeni grijeh (Fališevac, 1980: 70).

U obje se legende ističe postupak alegorizacije te se ponovno uočava objašnjavanje događaja njihovom usporedbom s biblijskom poviješću. Kao što je rečeno, i Većeslav i Zvonimir kroz različite se opise uspoređuju s Kristom, a Hrvati i Česi sa Židovima koji su Krista izdali i koje pripovjedač okrivljava za smrt kralja Zvonimira, odnosno kneza Većeslava (Fališevac, 1980: 137):

...da oni Bogom kleti počese kričati i vikati na svetoga kralja tužeći se i vapijući jednim glasom, kako na Isukrsta Židove, da on išće izvesti njih iz domov njih i žen i dice njih... (Štefanić, 1969: 80).

I tako počeše upiti kakono Židove vapiše na Isukrsta kada reče poglavica: „Bolje da jedan umre nere tolik puk da pogine.“ (Štefanić, 1969: 80).

I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nevirni Hrvati krozi griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina kralja Zvonimira kako Žudiji gospodina Isukrsta (Štefanić, 1969: 80).

...vstaše že na gospoda svojego Većeslava, jakože Judeji na Hrsta Gospoda. Pisano bo jest, jako vsak vstavi na Gospoda svojego, Judê podoban jest (Štefanić, 1969: 248).

...ti zali vrazi prizvaše Boleslava, svêt tvorahu neprijaznin š njim o bratê sem Većeslavê, jakože drêvlje Judeji o Hrstê (Štefanić, 1969: 249).

Svêt bo stvoriše o njem jakože Judeji o Hrstê (Štefanić, 1969: 251).

Zanimljivo je kako se u legendama opisuju Hrvati i Česi. Hrvate se uspoređuje sa psima i vucima, a Čehe sa zlim psima te se na taj način želi prikazati njihova zla ćud i divljina, ali i povezati ih s đavlom koji ih na izdaju i ubojstvo potiče. U našoj se legendi spominje u kontekstu kralja Radoslava i njegova sina kojeg je nagnao na loše i nepromišljene postupke (Bratulić, 1997: 238):

I tako sramotni i nevirni Hrvati počeše govoriti vapijuće kako psi ali vuci... (Štefanić, 1969: 80).

I ne inako, nere kako psi na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira komu ne daše ni progovoriti... (Štefanić, 1969: 80).

Boleslavu že bratu jego, naušćenu bivšu na nj, vsêja djaval v srce jego zlobu, jakože ubiti i... (Štefanić, 1969: 249).

Jakože drêvlje snidoše se Židove, misleće na Hrsta, tako i si zali psi sašadše se, svêt stvoriše, kako bi ubili gospoda svojego kneza (Štefanić, 1969: 250).

Iz prethodnih je primjera vidljivo koliko se često u legendama upotrebljava stilsko sredstvo poredbe, neovisno o tome radi li se o vladarima i njihovoj usporedbi s Kristom te uvođenju pozitivnih karakteristika ili pak o Hrvatima i Česima koji se uspoređuju s izdajicama i divljim životinjama kako bi se dočarale njihove negativne osobine. Upravo je u ovome očit još jedan stilski postupak, a radi se o antitezi koja je u temelju pripovijedanja i opisa likova jer, kao što je već rečeno, cijeli svijet u srednjovjekovlju funkcionira na principu suprotstavljenosti dobra

i zla, božanskoga i ljudskoga te duhovnoga i materijalnoga koje predstavljaju netom spomenuti likovi (Fališevac, 1980: 132).

Legende povezuje i opis ubojstava Zvonimira i Većeslava u kojima se spominje rasjecanje, ranjavanje i prolijevanje krvi spomenutih vladara, a zanimljiva je poveznica i spomen Hrvata u *Legendi o sv. Većeslavu* kojima je bježala njegova majka u strahu za vlastiti život (Bratulić, 1997: 238):

...nere z bukom i oružjem počeše sići njega i tilo njegovo raniti i krv prolivati svoga dobroga kralja i gospodina koji ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni prokle tadaj nevirne Hrvate... (Štefanić, 1969: 80).

Se že rek, udari i mečem po glavê. (...) Sluga že jeter pritek ute Većeslava v ruku. (...) Gnêvisa že prišad, rebra jemu probode mečem. (...) Većeslava že otidu rasêčena i neshranjena (Štefanić, 1969: 250).

Rassêkoše že i jakože i Petra i mladênce jago radi izdaviše (Štefanić, 1969: 251).

Ubojavši že se ubijenija bêža v Hrvati (Štefanić, 1969: 251).

U navedenim se primjerima često ponavljaju određeni epiteti koji se uvijek povezuju s istim likovima. Ovo je stilsko sredstvo poznato kao stalni epitet i još je jedna poveznica s usmenom književnošću u kojoj se vrlo često upotrebljavao. U ovim dvjema legendama tako imamo „proklete i nevirne Hrvate“, „sramotne i nevirne Hrvate“, „češce muže“ kao „zale pse“, „dobroga muža Većeslava“, „pravednago muža Većeslava“, „častnoga muža Većeslava“, „Hrstoljubca Većeslava“, „dobroga kralja Zvonimira“, „pravdenoga kralja Zvonimira“, „slavnoga kralja Zvonimira“. Prema raspodjeli epiteta i njihovoj čestoci, jasno se zaključuje tko je bio na strani dobra i čija su imena za pripovjedača bila vrijedna spomena i slavljenja.

U *Legendi o sv. Većeslavu* često je asindetsko povezivanje dijelova teksta kako bi se postigla ritmičnost koja je u službi oblikovanja dramatskoga i ekspresivnoga izraza u dijelu radnje koji predstavlja vrhunac pripovijedanja i početak njegova raspleta (Fališevac, 1980: 103):

Krastêj že jerêj, vzam i, položi i prêd crkvoju, pokriv plahtoj. (Štefanić, 1969: 250)

Slišavši že mati jago, ubijen suć sin svoj, prišadši iskaše i. (Štefanić, 1969: 251)

Uz sličnost opisa smrti dvojice vladara slično je i mjesto njihove pogibije. Obojica umiru ispred crkve (Hercigonja, 1975: 410), Većeslava čak ubijaju na samome pragu crkve što djeluje još upečatljivije i njegove krvnike čini još brutalnijima:

I tako dobri i sveti kralj Zvonimir prijamsi listove od pape i cesara zapovidi po sve krajevstvo svoje da bude skupščina i sa shodom u petih crkvah u Kosovi... (Štefanić, 1969: 79).

Sa že vrêdan si rukoju, pušć brata, pobêže crkvi. Zlodêja že dva, rekoma Tira i Časta, ubista i v vratêh crkvenih (Štefanić, 1969: 250).

Na kraju obiju legendi navode se točne godine smrti dvojice vladara; u *Legendi o sv. Većeslavu* spominje se čak i konkretan datum. Jedina je nedoumica proizašla iz godine Zvonimirove smrti koja se, kao što je već rečeno, objašnjava prepisivanjem iz glagoljice u ćirilicu u kojoj slovo *o* ima drukčiju brojčanu vijednost nego u glagoljici:

Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvo, dokle bi ubijen, lit trideset i pet, a ubijen bi na lit Isukrstovih tisuća i osamdeset manje jedno (Štefanić, 1969: 81).

Ub'jen že bisi Većeslav knez miseca sektebra v dvadesetni i sedmi dan (Štefanić, 1969: 251).

Jedan od važnijih elemenata koji se u *Legendi o smrti kralja Zvonimira* pojavljuje, a nema ga u *Legendi o sv. Većeslavu* motiv je prokletstva koje Zvonimir prije smrti upućuje svojem narodu. Kako navodi Bratulić (1997: 238), naša legenda u posljednjem dijelu u potpunosti gubi hagiografske elemente kao što je praštanje ubojicama i naglašavanje svetačkih osobina vladara mučenika:

...ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni prokle tadaj nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i svetimi njegovimi i sobom i nedostojnom smrtju njegovom i da bi veće Hrvati nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili (Štefanić, 1969: 80).

Potpuno suprotno i neočekivano, opisuje se kletva za koju autor smatra da nikako nije mogla biti dio prvotne redakcije legende i da je umetnuta u kasnijem razdoblju jer srednjovjekovni čovjek zasigurno ne bi govorio o prokletstvu već bi prihvatio i dobro i zlo koje mu je poslano u životu s povjerenjem u Božje milosrđe koje je za njega osnova funkcioniranja svijeta (Bratulić, 1997: 238). Očito je umetnuta u razdoblju kada je već postojala svijest o silaznoj

putanji hrvatskoga kraljevstva i hrvatske narodne dinastije te kada su hrvatski prostori potpadali pod tuđu vlast, a narod je bio podložan stranim vladarima (Novak, 1996: 105).

U prethodnim su odlomcima sadržajno uspoređene dvije legende te su istaknute njihove sličnosti i ključne razlike, također su spomenute stilske karakteristike koje su upečatljive u oba djela. Na temelju ove analize može se zaključiti da je *Legenda o sv. Većeslavu* zasigurno utjecala na sastavljanje *Legende o smrti kralja Zvonimira* što proizlazi iz brojnih opisanih zajedničkih elemenata. Nešto je drukčija situacija s jezikom kojim su pisane jer je *Legenda o sv. Većeslavu* ipak starija i zadržala je arhaičnija jezična obilježja tipična za staroslavenski jezik dok je *Legenda o smrti kralja Zvonimira* mlađega podrijetla i samim time jezično bliža hrvatskom jeziku. O ovome će više riječi biti u sljedećem poglavlju u kojem će se i provesti detaljnija jezična analiza.

4. Jezična analiza legendi

U ovom će se poglavlju jezik dviju legendi analizirati na fonološkoj i morfološkoj razini. Paralelno će se prikazati isti ili slični oblici riječi koji su pronađeni u obje legende kako bi se usporedile jezične sličnosti i razlike. Primjeri će se navoditi prema fonološkim značajkama, primjerice refleksi jata i poluglasova, ostvaraj prednjega i stražnjega nazala itd., a potom i prema morfološkim obilježjima različitih vrsta riječi, promjenjivih i nepromjenjivih.

4.1. Fonološka obilježja

U sljedećim će se primjerima prikazati određena fonološka obilježja jezika dviju legendi te njihove sličnosti i razlike. Promatrat će se sljedeći glasovi i njihovi refleksi: jat (ê), prednji nazal (ɛ̃), stražnji nazal (ɔ̃), jeri (y), poluglasovi (ь, ъ) i dočeto l (na kraju riječi). Također će se u vidu imati glasovi, odnosno glasovne skupine nastale jotacijom te druge glasovne skupine, npr. čr, čt itd.

Jat (ê)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

impf. posidovaše

aor. zapovidi

bi

inf. sići, prolivati, viditi

nom. vrime, nevirnici, svit, mista/cesar (cêsarъ)

griha

tilo

vike, vikom

adj. nevirni

prislavno, vridna, vičnje

krstjanskim (krъstiênrъskъ)

Legenda o sv. Većeslavu

odêvaše, pitêjaše,

pogreboše (pogrêbati)/vsêja, rêše

bê

obidêti

blagodêti, prvênac/miseca (mêsęnca, Gjd),

vskrešenija (vъskrêšeniê, Gjd)

grêh

têlese

vêk

vêrnih, nevêrnih, vêroju

slovênskije, dobrê

neprijaznin (nepriêzninъ)

Iz priloženih se primjera može uočiti da je u *Legendi o smrti kralja Zvonimira* karakterističan ikavski refleks jata uz rijetke primjere u kojima je refleks *e* ili *ja* dok je u *Legendi o sv. Većeslavu* jat bilježen grafemom tipičnim za staroslavenski jezik, tj. nije se reflektirao u određeni glas kao što je to slučaj u drugoj legendi. Tek je nekoliko primjera u kojima je jat u bilježenju prešao u *e*, *i* ili *ja*.

Prednji nazal (ǣ)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

aor. narediše (naredišę), zobaše (zobašę)

part. prez. akt. proseće (proseĉi), moleće (moleĉi)

nom. jazika (języka, Gjd)

pron. se (se)

adj. svetih (svętih)

num. pet (pęť), dvadeset (dęva desęti)

Legenda o sv. Većeslavu

snidoše (sęnidošę), vdaše (vędašę)

misleće (mislęĉi),

kaje (kaję), vęruje (vęruję)

jazik (jęзыкъ, Gmn)/

knez (kęnezъ), miseca (męsęnca)

se (se),

mojeje (mojeję), jeje (jeję)

svetih (svętih), svetago

dvadesetni (dęvadesęťnyj), desete (desęte)

Kao što se može vidjeti, prednji nazal se u gotovo svim primjerima reflektirao u glas *e* te se tako i bilježi u obje legende. Jedina je iznimka riječ *jazik* u kojoj staroslavenski *ǣ* (*ję*) prelazi u *a* (*ja*). Nisu pronađeni primjeri u kojima bi se očitovao staroslavenski glas, tj. njemu pripadajući grafem kojim se bilježio (*ǣ*).

Stražnji nazal (ǫ)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

prez. su (sųť)

aor. utrnuše (utręnošę)

Legenda o sv. Većeslavu

sut (sųť), predaju (predajų),

poĉivajut (poĉivajųť)

otidu (otidų)

impf. kazahu (kazahŏ)

part. prez. akt. tužeći (tŏžęći), vapijući (vapijŏći) plačući (plačŏći), čekajuće (čekajŏće)

nom. muku (mŏkŏ),

muka (mŏka), mucê (mŏcê, Ljd)

molbu (molbŏ)

zemlju (zemljŏ), pravdu (pravdŏ), dušu (dušŏ)

ruk (rŏkъ, Gmn), rukom (rŏkojŏ)

ruku (rŏkŏ)

oružjem (orŏžiemъ)

vêroju (vêrojŏ), materju (materjŏ)

muži (mŏžŏi)

pron.

svojeju (svojejŏ), svoju (svojŏ), tvoju (tvojŏ)

adj.

božijeju (božijejŏ)

num. tisuća (tysŏći)

Iz primjera je jasno vidljivo da se stražnji nazal uvijek reflektira u glas *u* i bilježi njemu odgovarajućim grafemom. Ni u jednome primjeru nije pronađen staroslavenski grafem (*ŏ*).

Jeri (y)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

Legenda o sv. Većeslavu

prez. pogine (pogybnetъ)

nom. sin (synъ), jazyka (języka)

sin (synъ), jazyk (językъ, Gmn), knjigi (kъnigy),

crki (crъky, Ajd), ženi (ženy, Amn)

adj. svetih (svętyihъ)

mnogije (mnogyę, Ajd), božije (božyę),

crkvenih (crъkъvъnyihъ, Ldv)

num. prvi (prъvyi), tisuća (tysŏći)

dvadesetni (dъvadesętnyi, Ajd), sedmi (sedmyi),

četvrti (četrvętyi)

Zaključuje se iz primjera da je situacija s jerijem jednaka onoj sa stražnjim nazalom. Jeri se uvijek bilježi kao *i* te nema nijednoga primjera u kojem je zadržana staroslavenska grafija (*y*).

Poluglasovi (ь, ъ)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

pres. skupiš (съкупиши)

aor. utrnuše (utrъношѣ)

part. pret. akt. I. slišavši (slišavъši)

nom. otac (отъць, Gmn), dan (дѣнь)/zla (зѣло),
ostatka (ostatъka), molbu (моѣбѣ), psi
(рѣси)

pron. nam (намъ), nas (насъ)

adj. zale (зѣлъ), pravdenoga (pravъdъnago)/
rimski (rimъskъ), slavni (slavъnъ),
obilna (obilъna)

num. prvi (прѣвыи)

prep.

Legenda o sv. Večeslavu

mnim (mnimъ), vzljubiši (vъzljubiši),
hoćet (hoćetъ)

prizva (prizъva), sašadše (sašadъšѣ)

umrvšu (umrvъšu), bivšu (bivъšu)

imenem (imenъmъ), dan (дѣнь),
crkvoju (crъkъvъjѣ), otac (отъць)/
knjigi (knъigy, Amn), psi (рѣси),
crkvi (crъkъvi, Ajd)

vsa (vъsa), jih (jihъ)

pravadnago (pravъdъnago), pravednago
(pravъdъnago), zali (zѣli), častna (čъstъnъ,
Ajd)/svršen (svъrъšenъ), većšemu
(većšemu)

dva (dъva)

va (vъ)

Kao što se može vidjeti, situacija s ostvarajima poluglasova poprilično je raznolika pa se tako čak u istome tekstu javljaju različite varijante istog oblika riječi (npr. pravadnago/pravednago). U položajima gdje su nekoć stajali poluglasovi zbog zakona otvorenih slogova, u dvjema legendama su ili ispali ili se vokalizirali. Određene pravilnosti mogu se uočiti pa su tako poluglasovi u pravilu ispadali na kraju riječi te često u riječima koje su tvorene prefiksima (npr. vzljubiši). Vokalizacijom su nastali najčešće glasovi *a* i *e*, a rjeđe *o*.

Dočetno l na kraju riječi

Legenda o smrti kralja Zvonimira

part. pret. akt. II. hotil, trpel/prolio,

Legenda o sv. Večeslavu

blagoslovil, ustrojil, dal, umislil,

	okrvavio, pridao	rekal
<i>nom.</i>	misal	djavlu, djaval

Iz nekoliko pronađenih primjera može se vidjeti da se *l* na kraju riječi u *Legendi o sv. Većeslavu* nije promijenio, tj. reflektirao u *o*. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* postoje primjeri u kojima *l* ostaje nepromijenjeno, ali i oni u kojima se reflektirao u glas *o* što je češće u mlađim tekstovima poput ovoga.

Jotacija (tk, skj...)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

prez. išće
aor. dojde, pojde
part. prez. akt.
part. pret. pas. poljubljen, izranjen,
 plaćeni, naušćenu/porojen
nom. zemlje, plaću/spomenutja, groždje,
 smrtju/oslobojenje, an'jeli
adj. krstjanskim, krstjanske/tuju

prep. meju

Legenda o sv. Većeslavu

pojdet
 pojde
 glagoljuća (glagolati), glagolje (glagole)
 neshranjena
 knjigi (књигы), služitelji (služiteli),
 konj (копь)/blagodêtiju, djavlu, djaval
 Gospodnja, iskrnjago (iskrњjago),
 jutrnju (utrњjо), Avraamlji, Isakovlji,
 Jakovlji/evan'jelsku

Jotacija se podjednako često javlja i u jednoj i u drugoj legendi, ali vrlo su česti i primjeri u kojima ona izostaje. Na mjestu praslavenske skupine *d+j* bilježi se *j*, a umjesto njega pojavljuje se i nejotirana skupina *dj*. U glagolskim oblicima vidljiva je skupina *jd* u kojoj se još nije odvila metateza koja bi omogućila jotaciju. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* pojavljuje se i skupina *tj* koja ne daje palatal dok se u *Legendi o sv. Većeslavu* palatali javljaju i na mjestu gdje u staroslavenskome obliku riječi palatala nema (књигы, služitelji).

Glasovne skupine (čr, čt...)

Legenda o smrti kralja Zvonimira

pres. pročtiš, pročte

inf. čtovati, dočtiti

part. pres. akt. I.

part. pres. akt. tužeći (tōžęći),

vapijući (vapijōći)

nom. bogactvo/gospodstva

skupščina, dopušćenjem

pron.

adj. počteni, počtovanoga, hrvacko

adv.

part.

Legenda o sv. Većeslavu

děždet

roždša, vzrastšu, pušč (pučъ)

lačučęje (lačōčęje), rabotajućim
(rabotajōćim)

noć (nočъ), prazdniku

pokojiščii

čto

niščim (ničъ), častna

prēžde, počto, tagda, tudēžde

koliždo

U legendama se pronalazi još zanimljivih glasovnih skupina koje nisu nastale jotacijom. Skupina *šč* nastala je od staroslavenskoga glasa *č* koji u tome obliku ne pronalazimo u ovim legendama; u objema se nalaze primjeri u kojima se on reflektirao i u *šč* i u *ć*. Skupina *čt* također postoji u obje legende iako je više primjera pronađeno u *Legendi o smrti kralja Zvonimira*, a u legendi o Većeslavu pronalazimo je u zamjenici *čto* u značenju *što*. U legendi o Zvonimiru ima primjera u kojima glas *c* nastaje fuzijom *t* i *s* (bogactvo, hrvacko). U *Legendi o sv. Većeslavu* pronalaze se skupine karakteristične za staroslavenski: *žd*, *zd*, *gd*, *ždš*, *stš*.

4.2. Morfološka obilježja

U sljedećim će se primjerima vidjeti kakve su morfološke karakteristike različitih vrsta riječi i njihovih oblika u dvjema legendama. Prikazat će se primjeri sljedećih vrsta riječi: glagola i glagolskih oblika, zamjenica, pridjeva, prijedloga, priloga i čestica. Promotrit će se i prefiksi koji se pojavljuju u različitim vrstama riječi. Morfološka analiza omogućit će detaljniji prikaz sličnosti i razlika između legendi kao i zajedničkih elemenata sa staroslavenskim jezikom.

Glagoli i glagolski oblici

Legenda o smrti kralja Zvonimira

inf. čtovati, ljubiti, pomagati, progoniti,
viditi, nauditi, otvoriti, odlučiti, biti,
osloboditi, izagnati, prognati, dočiti,
kričati, vikati, izvesti, otimati, upiti,
govoriti, obujimati, progovoriti,
sići, raniti, prolivati, veseliti se

pres. 1. l. *jd.*

2. l. *jd.* skupiš, pročtiš

3. l. *jd.* govori, bude, šalje, pročte, pride,
jest, išće, je, umre, pogine, izvede,
može, čeka

1. l. *mn.* molimo, prosimo

3. l. *mn.* su, odgovore, dadu, učine, imaju,
odluče, izmu, oslobode, idu, služe

aor. 1. l. *jd.*

3. l. *jd.* osta, poče, bi, izji, vazme, učini,
zgodí se, posla, zapovídi, dojde, bi,
reče, prokle, izdahnu, pojde, pride,
vaze, požali, vazam, živi

Legenda o sv. Većeslavu

podstrići, strojiti, obiděti, izagnati,
isplniti, ubiti, igrati, dobiti, nesti,
iti, diviti se, javiti se, sazdati

imam, predaju

othodiši, okaješi

jest, vstavi, pojdet, nê, dēždet, stvorit,
služi

mnim, lajim, ubijem, dospêjem,
nadêjem se

sut, počivajut

sagrêših, svêdê

bist, narêsta, bisi, prizva, vzam,
postavi, blagoslovi, nače, naviče,
utvrđi, stroji, vzraste, bē, uboja se,
vzvratí, vloži, sazda, vsêja, pride,
vnide, ustrmi se, ustavi, reki, otreče,
vêrova, vzloži se, reče, pojde, sastiže,
ozrêv se, izvlék, otvêća, udari, povrže,
ute, pušć, pobêže, probode, ispusti,
položi, pripade, smê, oblêče, bēža,
desi, vzide, rači, priloži, pokoji,
ostavi, prêloži, stvori, pomoli se,

	prênese, umêsti
<i>1. l. mn.</i>	rêhom
<i>3. l. mn.</i> zobaše, utrnuše, legoše, narediše, daše, skočiše, počeše, vazeše, učiniše, vapiše, imiše, biše, pogubiše	postaviše, razgrdêvše, vstaše, nagovoriše, povêdêše, sabraše, prizvaše, utvrdiše, snidoše se, sašadše se, stvoriše, ubiše, gnavše, izbiše, izdaviše, vdaše, izgnaše, stvoriše, prizvavše, pogreboše, rassêkoše, položiše
<i>2. l. dv.</i>	krstista, bêhota, ubista
<i>impf. 3. l. jd.</i> mogaše, biše, bojaše se, branjaše, posidovaše, dadiše, prišadše	rastiše, tvoraše, odêvaše, pitêjaše, prijemaše, dadêše, milovaše, služaaše, krašaše, možaše, govoraše, êtêjaše, radovaše se, iskupovaše, vzvoniše, iskaše tvorahu, otidu
<i>3. l. mn.</i> kazahu	blagoslovil jesi, dal jesi, jesi umislil
<i>perf. 3. l. jd.</i> je okrvavio, je pridao	
<i>1. l. mn.</i> jesmo odlučili	bê ustrojil, bê rekal
<i>3. l. mn.</i> jesu pristali	bêhu naustili
<i>plpf. 3. l. jd.</i> biše zgodilo	hoću ubiti
<i>3. l. mn.</i> bihu ubili	hoćet ubiti
<i>fut. I. 1. l. jd.</i>	
<i>3. l. jd.</i> neće biti	bi ubili
<i>kond. I. 3. l. jd.</i> bi hotil	bi spasena bila
<i>3. l. mn.</i> bi pristali, bi imali	
<i>kond. II. 3. l. jd.</i>	
<i>3. l. jd.</i> bi podložni bili	blagoslovi, êti, vzljubiši, postavi, pomeni
<i>imp. 2. l. jd.</i>	pojdêm
<i>1. l. mn.</i>	
<i>part. prez. akt./</i> proseće, moleće, verujućih, (<i>gps</i>) tužeći, vapijući, vapijuće,	reki, laćućeje, rabotajućim, vêruje, rekuće, glagoljuća, kaje se, pominaje,

lajući, ležeći, ležeće, proklinjuće, imajući	veseleću, bivajućem, jazde, suću, misleće, suć, plaćući, videćim, suće, glagolje, čekajuće
<i>part. prez. pas.</i>	naricajema, hranim, rekoma,
<i>part. pret. akt. I./</i> prijamši, čuvše, čuvši, (<i>gpp</i>) slišavši	roždša, vzrastšu, vspêvšem, umrvšu, vzrast, vložšu, svećav, razumêv, hote, bivšu, prizvavše, poslušav, vsêd, prišadši, slišav, vstav, prnikšu, razvračšu, rek, obrać se, jam, pritek, prišad, reki, pokriv, slišavši, uzrêvši, sabravši, umivši, nesši, ubojavši, poslav, prizrêv, pomenuv,
<i>part. pret. akt. II./ jd.</i> hotil, trpel, prolio, (<i>gpr</i>) okrvavio, pridao; <i>mn.</i> pristali, odlučili, ubili, imali, bili	<i>jd.</i> blagoslovil, ustrojil, dal, umislil, rekal, bila; <i>mn.</i> naustili, ubili
<i>part. pret. pas./ jd.</i> poljubljen, nenavijen, (<i>gpt</i>) urešena, porojen, umoren, položeno, propet, izranjen, ubijen; <i>mn.</i> dobiti, podloženi, obrati, plaćeni	<i>jd.</i> podstrižen, pisano, podoban, naušćenu, obêtan, svećenijem, vrêdan, rasêćena, neshranjena, ubijen, ub'jen, preneseno; <i>mn.</i> prodanije, izbijeni

U obje se legende pojavljuju gotovo svi glagolski oblici s iznimkom imperativa i participa prezenta pasivnog koje ne pronalazimo u *Legendi o smrti kralja Zvonimira*. U istoj su legendi nešto češći mlađi oblici glagola za razliku od *Legende o sv. Većeslavu* što je najbolje vidljivo u participu prezenta pasivnog koji se kao takav u mlađoj legendi ne javlja te u dvojinjskim oblicima glagola pronađenima samo u legendi o Većeslavu. U oblicima participa prezenta aktivnog i participa preteritalnoga aktivnog I. pronalazi se još uvijek podosta starijih oblika u obje legende, nešto više u onoj o Većeslavu. Za razliku od njihove nepromjenjive forme u hrvatskome jeziku, u ovim se legendama dekliniraju te mijenjaju oblik ovisno o rodu i broju. Od glagolskih vremena najčešći je aorist, posebice u legendi o Većeslavu u kojoj se i imperfekt javlja češće nego u legendi o Zvonimiru. Što se tiče prezenta, on se ipak pojavljuje

na više mjesta u *Legendi o smrti kralja Zvonimira* i u njoj brojem gotovo sustiže aorist. Složeni glagolski oblici podjednako se javljaju u obje legende iako u tek nekoliko primjera.

Zamjenice

Legenda o smrti kralja Zvonimira

koji, koga, kô, koja, kom, ki, komu
on, oni, ga, mu, jim, njih, te, tebi, nam,
nami, nas, njem, njega
sva, svih, sve, svu, svimi
svakoga, svakom, svaki
inim, ine
nikogar, nitkore
to/toj, toj
svoje, svoju, svomu, svoga, svoj
sebi, sobom
ovi
tvojim, tvoga
naše, našega, našoj, našu
vašemu
njegova, njegovim, njegov, njegovo,
njegovimi, njegovom
ča, što
onogaj

Legenda o sv. Većeslavu

jaže, juže, ki, iže, jemuže
jego, jemu, jim, ga, i, njim, jeju, jih,
te, mnê, ona, njih, nj, njemu, nam,
jeje, tebê, tebe, az, je, vaju
vse, vsêm, vsa, vsêh, vsu, vsêmi, vsi
vsak, vsaku
inije
jetera, jeter
togo, ti, tâ, tu, tomu, ta, tom
svoj, svojim, svoje, svojem, svojego,
svojimi, svoju, svojeju, svojih
sebe
sego, sem, sa, si, se, simi, ovi
tvoje, tvojego, tvoju, tvoji
našem
(vaju)
(jego, jeju, jih)
mojeje, mojega, moj
čto

Na primjeru zamjenica jasno je vidljivo da se staroslavenski oblici gotovo isključivo javljaju u *Legendi o sv. Većeslavu*. Karakteristični su nastavci koji se pronalaze primjerice u genitivu (npr. svojego, mojeje, togo) i instrumentalu (npr. jeju, svojeju). Pojavljuju se i dvojinjski oblici poput *vaju*. Tipično je i korištenje oblika osobnih zamjenica kao što su *jego, jeju, jih* nakon imenice u značenju posvojnosti. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* manji je broj starijih formi i nastavaka koji upućuju na staroslavenski oblik (npr. jim, nikogar, nitkore, onogaj). Zanimljiva je pojava dvaju oblika odnosne zamjenice, *ča* i *što*, dok se ona u legendi o Većeslavu javlja samo u obliku *čto*. Posvojne zamjenice u legendi o Zvonimiru nalazimo u oblicima karakterističnim za hrvatski jezik s iznimkom jedne u instrumentalu koja je zadržala stariji nastavak (njegovimi). *Legenda o sv. Većeslavu* također je zadržala staroslavenske oblike neodređenih zamjenica te još nije došlo do metateze (npr. vse, vsa, vsak).

Pridjevi

Legenda o smrti kralja Zvonimira

počteni

dobroga, dobre, dobrih, bolji, dobri

zale, zlu, zli

vesela

puna, puni

urešena

ubogi, bogati

nejaki, jaki

veliko, velikoga, velicimi

pravdenoga, nepravden

vridna

mladih

Zvonimirova

obilna

Legenda o sv. Većeslavu

dobre, dobar, dobrago

zali

ubogije, bogatije

pravednije, pravadnago, pravednago

pravednimi, pravedni

kiselo	
rimski, rimskoga	
svetoga, sveti, svetih, sveta, svetimi	svetago, svetih, svetêjem, svetim
dostojnomu, dostojnu, nedostojnom	
draga	
krstjanskim, krstjanske	
počtovanoga	
podložne	
slavni	
ovake	
božjim	božijeju, božiji, božiju, božije, božijem
limbene	
prislavno, slavnoga	
prokleti, kleti	
nevirni, nevirne	vêrnih, nevêrnih
hudobnomu	
oružnom	
nemilostivim	
poganskih	
više	većšemu
vičnje	
tolik	kolik
sramotni	
sam	sam
tuju	
ugarski, ugarskomu	
golemom	
hrvacko	
zagorsko	

primorsko
bosansko
rečenom
slobodnih
Isukrstovih

Hrstovê
blaženago
slovênskije
latinskije
mlada
svršen
nišćim
nagije
stranije
evan'jelsku
mnogije, mnogim, mnogih
češci
Gospodnja
podoban
iskrnjago
stranim
pročim, pročije
neprijaznin, neprijazani
skvrnim
cêlo
jutrnju
častna, častnoje
Većeslavlja, Većeslavljim, Većeslavlje
jereovê
nevini

okamenjena
dêsnuju
Avraamlji
Isakovlji
Jakovlji

U različitim pridjevima i njihovim oblicima vidljivo je prevladavanje staroslavenskih nastavaka i formi u *Legendi o sv. Većeslavu*. Kao i u zamjenicama, i ovdje se pojavljuju stariji genitivni nastavci (npr. pravednago, svetago, blaženago) te poneki instrumentalni (božijeju) čega u drugoj legendi nema. Također se vrlo često javljaju određeni oblici pridjeva (npr. mnogije, ubogije, častnoje) koji su se u legendi o Zvonimiru u deklinaciji izjednačili s neodređenim oblicima te se izgubila razlika koja je nekad među njima postojala. Legenda o Većeslavu sadrži i više pridjeva koji su se u toj formi izgubili tijekom vremena (npr. iskrnjago, pročeje).

Prijedlozi

Legenda o smrti kralja Zvonimira

u
na
sa/s/z

pod
prez
za

od
g/k
po
nada

Legenda o sv. Većeslavu

v/va
na
sa/s/š
pred/prêd
pod
bez
za
o
ot
k
po
nad

razmi
svrhu
meju
do
iz
kroz/krozi
cića

Iz navedenih primjera vidljivo je da između legendi postoje sličnosti što se tiče uporabe prijedloga, ali i određene razlike. Razumljivo je da se navedeni prijedlozi ne pojavljuju uvijek u obje legende pa ih nije moguće sve usporediti. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* pojavljuju se različite varijante prijedloga *s* pa tako uz njega nalazimo i *sa* i *z*. Isto se događa s prijedlogom *k* uz koji se jednom pojavljuje i varijanta *g*. Također se uz prijedlog *kroz* javlja i oblik *krozi*. Što se tiče dubleta u *Legendi o sv. Većeslavu*, nailazimo oblike *v* i *va*, zatim *s*, *sa* i *š* te *pred* i *prêd*. Očita razlika između legendi vidi se u prijedlogu *u* koji se pojavljuje samo u priči o Zvonimiru dok se u onoj o Većeslavu javlja samo u obliku *v* odnosno *va*. Sljedeća je razlika u prijedlogu *s* koji se u tome obliku i kao oblik *sa* nalazi u obje legende, ali se kao *z* javlja samo u prvoj, a kao *š* samo u drugoj legendi. Prijedlog *bez* javlja se u *Legendi o sv. Većeslavu*, a oblik *prez* pojavljuje se u *Legendi o smrti kralja Zvonimira*; oblici naizgled iz različitih razdoblja zapravo su supostojali u staroslavenskome jeziku. U slučaju prijedloga *od*, mlađi se oblik javlja u prvoj legendi, a stariji oblik *ot* u onoj o Većeslavu. Pojava prijedloga *g* u prvoj legendi vjerojatno je utjecaj jednačenja po zvučnosti jer sljedeća riječ počinje slovom *d* (*g* dostojnomu). Prijedlog *cića* kao stariji oblik u značenju *zbog* javlja se u mlađoj legendi o Zvonimiru. I stariji i mlađi oblici podjednako su zastupljeni u obje legende.

Prilozi

Legenda smrti kralja Zvonimira

veoma
nepravo
prezpravdeno

Legenda o sv. Većeslavu

zêlo/velmi

kako/kakono	jako/jakože/kako
veće	
veće nigdar	
ovako	sice
zajedno	inegdu
tako	tako
gdi	idêže/kadê
prija	prêžde
tada/tadaj	tagda
bolje	
toliko daleko	
inako	inêmi
kada	kada
vazda	
na pospih	
dokle	
manje	
	dobrê
	drêvlje
	krasno
	sprêd
	tu
	počto
	včera
	abije
	tudêžde
	ninje
	vistinu/v rêsnotu
	ošće

Kao što se prema primjerima vidi, brojni su prilozi i njihovi oblici, kako u novijim varijantama tako i u onima bližima staroslavenskome. Očito sve oblike ne možemo usporediti jer se ne javljaju u obje legende, ali se i u njima može uočiti sličnost sa staroslavenskim oblicima. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* javlja se prilog *prezpravdeno* tvoren starim sufiksom *prez*. Zanimljivi su i oblici *nigdar* u značenju nikada, *tadaj* koji dobiva navezak *j*, *vazda* u značenju uvijek te *na pospih* što znači brzo, hitno. U *Legendi o sv. Većeslavu* više je staroslavenskih oblika pa tako primjerice nalazimo *sice* u značenju ovako, *inegdu* kao zajedno, *idêže* kao gdje, *abije* u značenju odmah, *ninje* kao sada. Oblici koji se javljaju u obje legende, slični oblikom ili značenjem, sljedeći su: u prvoj legendi *veoma*, a u drugoj stariji oblici *zêlo* i *velmi*; u značenju kao nalazimo uvijek starije oblike *kako* i *kakono* u priči o Zvonimiru, a *jako*, *jakože* i *kako* u drugoj legendi. Već su spomenuti *sice*, *inegdu*, *ideže/kadê* koji se u legendi o Zvonimiru pojavljuju kao *ovako*, *zajedno* i *gdi*. Priča o Većeslavu sadrži *abije* u značenju odmah, *tudêžde* kao zatim, *počto* što znači zašto te *ninje* kao sada. Može se zaključiti da je više staroslavenskih oblika prisutno u *Legendi o sv. Većeslavu*.

Čestice

Legenda o smrti kralja Zvonimira

jere
ne
ni
nitkore
da
samo

Legenda o sv. Većeslavu

ne

da

že
koliždo
bo
ibo

jakože, têmže, dondêže, iže, jemuže, idêže

Čestica u legendama nema mnogo, a one koje se javljaju uglavnom se ponavljaju. U *Legendi o smrti kralja Zvonimira* pronalazimo stariji oblik *jere* kao i zamjenicu *nitkore* koja sadrži česticu *re* nastalu od nekadašnje *že*. *Legenda o sv. Većeslavu* sadrži više takvih spojenih oblika (npr. *jakože*, *iže*) kao i čestice netipične za hrvatski jezik poput *že*, *koliždo*, *bo* i *ibo*.

Prefiksi

Legenda o smrti kralja Zvonimira

ne nejakı, nevirni, nevirnici, nepravden,
nedostojnom

prez prezpravdeno

pri pristali, pridao, prislavno, pride

pro prognati, progovoriti, prolivati, prokle

pod podloženi

po porojen, pogubiše

do dopušćenjem, dočtiti

od otkupljenje

iz(a) izagnati, izvesti, izvede, izranjen,
izdahnu

v(a) vazeše, vaze

u učiniše

na

vz

Legenda o sv. Većeslavu

neprijaznin

prizva, prizvavše, prinkšu, pritek,
prišadši, pripadne, prizrêv

podstrići, podstriženije

postaviše, postavi, poslušav,
pobêže, pomoli

othodiši

izagnati, isplniti, ispusti, izdaviše,
izgnaše

vzam, vložšu, vstaše, vstavi, vložı
vsêja, vnide, vsêd, vzvoniše, vstav,
vdaše

umrvšu, utvrđı, uboja, ustrojil,

ustrmiti, utvrđıše, uzrêvši, ubojavši
umêsti

narêsta

vzrastšu, vspêvšem, vzraste, vzrast
vzljubiši, vzvrati, vzložı, vzide,

	vskrešenija
<i>raz</i>	razvračšu, razbêgu, rassêkoše
<i>pre</i>	predaju, preneseno
<i>prê</i>	prêloži, prênese
<i>s(a)</i> zgodilo	stvoriše, sastiže, stvorit, stvori, sagrêših, sazdati
<i>o</i>	ozrêv, okaješi

Posljednju proučavanu skupinu čine prefiksi kao dijelovi različitih vrsta riječi. Kao što se može vidjeti, pojavljuju se brojni prefiksi, nešto ih je više u *Legendi o sv. Većeslavu*. U istoj je i mnogo više oblika sa starijim prefiksima koji se pronalaze u starslavenskome jeziku pa tako mnogo riječi započinje prefiksom *v(a)* i *vz* kojih u drugoj legendi ili nema ili ih je vrlo malo. U legendi o Većeslavu također se javlja prefiks *prê* kojeg u legendi o Zvonimiru nema. *Legenda o smrti kralja Zvonimira* sadrži tek nekoliko primjera s prefiksima *v(a)* i *prez* kao starijim oblicima.

Iz provedene usporedne analize može se zaključiti da jezik *Legende o sv. Većeslavu* sadrži mnogo više jezičnih obilježja karakterističnih za staroslavenski jezik dok se u *Legendi o smrti kralja Zvonimira* većinom javljaju noviji oblici. Ovaj zaključak u skladu je sa starošću legendi jer je bilo za očekivati da će se mlađa jezična obilježja u većem broju pojaviti u mlađoj legendi, a to je *Legenda o smrti kralja Zvonimira*. Za kraj je bitno napomenuti da su staroslavenski oblici riječi, navođeni u zagradama, te druge jezične usporedbe sa staroslavenskim jezikom preuzete iz *Slova iskona* (Damjanović, 2004) i *Maloga staroslavensko-hrvatskoga rječnika* (Damjanović i dr., 2004).

5. Zaključak

Analizom dviju srednjovjekovnih hagiografskih legendi prvenstveno se može zaključiti da je hrvatska srednjovjekovna književnost svojim ostvarenjima dala velik doprinos sveukupnoj hrvatskoj književnosti te zasigurno započela trend uspona naše književnosti na europskoj ljestvici. Iz sadržajno-stilske analize može se razabrati da dvije legende imaju mnogo više sličnosti od samo povijesnih osoba koje su u njima glavni likovi. Sam zaplet i rasplet fabule te njeno oblikovanje vrlo su slični. Isto se zaključuje iz gradnje likova i njihova opisa kao plemenitih i poštenih vladara koji su prisiljeni suočiti se sa svojim neprijateljima te tragično skončati živote. Legende se i stilski približavaju pa se uočavaju različita stilska sredstva i postupci upotrijebljeni kako u jednoj tako i u drugoj legendi. Među brojnim sličnostima kao bitna razlika javlja se tek famozno prokletstvo kralja Zvonimira koje se kao takvo ne spominje niti se naslućuje u *Legendi o sv. Većeslavu*.

Mnogo su uočljivije razlike na jezičnoj razini koje su se mogle i očekivati s obzirom na datacije dviju legendi, ovisno o autorima, i njihovoj razlici u nastanku od nekoliko stoljeća. Već je na fonološkoj razini vidljiv stariji jezični sloj u *Legendi o sv. Većeslavu* koji je po svojim obilježjima mnogo bliži staroslavenskome jeziku. *Legenda o smrti kralja Zvonimira* na prvi je pogled jednostavnija za čitanje što omogućuju mlađe fonološke značajke. Na morfološkoj razini situacija je vrlo slična pa je Zvonimirova legenda opet bliža stanju u hrvatskome jeziku uz, naravno, pojavu pojedinih leksema, prefiksa i sufiksa tipičnih za staroslavenski. U drugoj je legendi njihova pojava i ponavljanje češće i sistematičnije.

Na temelju zaključaka proizašlih iz usporedbe jezika dviju legendi, može se tvrditi da jezična obilježja *Legende o sv. Većeslavu* samo potkrepljuju njezino starije podrijetlo i postanak prijepisa u godinama prije nastanka *Legende o smrti kralja Zvonimira*. Za neka od budućih istraživanja zasigurno bi bila zanimljiva analiza čehizama u vokabularu legende o Većeslavu i njihova moguća pojava u legendi o Zvonimiru što bi bio još jedan pokazatelj da je *Legenda o sv. Većeslavu* uistinu utjecala na nastanak *Legende o smrti kralja Zvonimira* te joj poslužila kao uzorak (Bratulić, 1997: 238–239).

Sažetak

U središtu ovoga rada dvije su legende hrvatske srednjovjekovne književnosti čija se analiza temeljila na njihovoj sadržajnoj, stilskoj i jezičnoj sličnosti i razlikama. Iako ih u nastanku dijeli nekoliko stoljeća, *Legenda o smrti kralja Zvonimira* i *Legenda o sv. Većeslavu* na sadržajnome i stilskome planu imaju mnogo zajedničkih osobina što bi moglo potkrijepiti spomenutu pretpostavku da je na sastavljanje *Legende o smrti kralja Zvonimira* snažno utjecala *Legenda o sv. Većeslavu*. Značajnije razlike uočavaju se tek na jezičnoj razini što se moglo pretpostaviti s obzirom na dataciju legendi. *Legenda o Većeslavu* tako sadrži mnogo više fonoloških i morfoloških značajki karakterističnih za staroslavenski jezik za razliku od mlađe legende o kralju Zvonimiru koja je jezično mnogo bliža hrvatskom jeziku te sadrži njemu bliske karakteristike.

Ključne riječi: hrvatska srednjovjekovna proza, *Legenda o smrti kralja Zvonimira*, *Legenda o sv. Većeslavu*, sadržajna i stilaska analiza, fonološka i morfološka analiza

Comparison of the Legend of King Zvonimir's Death and the Legend of Saint Wenceslas

Summary

At the heart of this work lie two legends of Croatian medieval literature whose analysis was based on similarities and differences in their content, style and language. Although their creation is centuries apart, the Legend of King Zvonimir's Death and the Legend of Saint Wenceslas, as far as content and style are concerned, have many common features that could support the aforementioned assumption that the compilation of the Legend of King Zvonimir's Death was strongly influenced by the Legend of Saint Wenceslas. Significant differences are noticed only at the linguistic level which could be assumed given their periods of creation. The Legend of Saint Wenceslas contains many more phonological and morphological features characteristic of the Old Slavic language, unlike the more recent Legend of King Zvonimir, which is much closer to the Croatian language and shares its close characteristics.

Key words: Croatian Medieval Prose, Legend of King Zvonimir's Death, Legend of Saint Wenceslas, content and style analysis, phonological and morphological analysis

6. Literatura

- BRATULIĆ, Josip. 1997. Legenda o kralju Zvonimiru. U: *Zvonimir, kralj hrvatski*. Zbornik radova. Zagreb: HAZU: 235–240.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 1994. *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*. Hrvatska književnost od Bašćanske ploče do naših dana, knj. 1. Zagreb: Erasmus naklada.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2004. *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan i dr. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DÜRRIGL, Marija-Ana. 2000. Srednjovjekovna proza. U: *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga: 653–659.
- FALIŠEVAC, Dunja. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza: književnopovijesne i poetičke osobine*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo – Liber.
- HERCIGONJA, Eduard. 1975. *Srednjovjekovna književnost*. Povijest hrvatske književnosti, knj. 2. Zagreb: Liber – Mladost.
- KARBIĆ, Damir. 2000. Šubići i „dobri kralj Zvonimir“. Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji. U: *Krčki zbornik (900 godina Bašćanske ploče: 1100–2000.)*. Rijeka: Glosa d.o.o: 271–280.
- KLAIĆ, Nada. 1963. O legendarnoj smrti kralja Zvonimira. *Istoriski zapisi: organ Istoriskog instituta NR Crne Gore i Istoriskog društva NR Crne Gore*. Titograd. God. XVI. Knj. 20. Vol. 2: 229–270.
- MOŠIN, Vladimir i dr. 1950. *Ljetopis popa Dukljanina: latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i „Hrvatska kronika“*. Zagreb: Matica hrvatska.
- NOVAK, Slobodan Prosperov. 1996. *Od početaka do Krbavske bitke*. Povijest hrvatske književnosti, 1. knj. Zagreb: Izdanja Antibarbarus.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav i dr. 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka: od XII. do XVI. stoljeća*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.